

Sprawozdanie z działalności Ośrodka Badań Ekonomicznych w 2004 roku.

Badania Ośrodka koncentrowały się wokół dwóch grup tematów:

- związanych ze zmianami sytuacji ekonomicznej i koniecznością adaptacji do tych zmian – rosnącego zróżnicowania dochodów, indywidualnego zabezpieczenia na starość a także . W latach 1997-2003 rósł, co prawda coraz wolniej odsetek Polaków przekonanych, że transformacja odbija się na ich życiu niekorzystnie. W ciągu tych ostatnich lat spadło także, w stopniu statystycznie istotnym, zadowolenie z sytuacji w kraju i perspektyw na przyszłość. Proporcja ocen pozytywnych do negatywnych w 1997 r. wynosiła 1:3, w 2000 r. - 1:6, a w 2003 r.- 1:9 (Czapiński, Panek 2003:23,:193,:103).

- druga grupa badań dotyczy psychologicznych uwarunkowań podejmowania decyzji finansowych – w gospodarstwie domowym i na szerszym forum.

1. Percepcja zmian modelu dynamiki dochodów – badania kontynuowane przez Ewę Gucwę-Leśny.

Wyniki badań opinii publicznej (Polski Generalny Sondaż Społeczny, Diagnoza Społeczna, Europejskie Sondaż Społeczny) wskazują, że w świadomości społecznej nie ma spójnego uzasadnienia różnic dochodowych, większych w Polsce, niż w krajach sąsiednich. Akceptacja nierówności, początkowo zaskakująco wysoka zaczęła się zmniejszać w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych, są one akceptowane tylko wtedy, kiedy wysoko wynagradza się pracę ciężką i odpowiedzialną. Egalitaryzm jest zdecydowanie popierany w odniesieniu do „przyzwoitego” poziomu, nie tylko płacy minimalnej, ale także świadczeń społecznych (zasiłków dla bezrobotnych, z pomocy społecznej, wychowawczych).

Zmieniły się poglądy ludzi wykształconych. W pierwszym okresie transformacji respondenci o wyższych kwalifikacjach zgłaszali bardziej egalitarne opinie niż osoby bez kwalifikacji. W połowie lat dziewięćdziesiątych zmieniła się struktura akceptacji. To osoby z wyższymi kwalifikacjami bardziej popierały zróżnicowania dochodowe. Przeciwno nim zdecydowanie wystąpili rolnicy oraz robotnicy.

W porównaniu z poprzednimi latami zmniejszyła się ranga wykształcenia jako czynnika poprawy sytuacji materialnej. Wyniki analiz statystycznych prowadzonych na podstawie danych panelowych z budżetów gospodarstw domowych GUS z lat 1997-2000 dowodzą słabnącego związku między tymi zmiennymi. W latach 1999/2000 zależność była

nieistotna. Wyniki analogicznej analizy danych węgierskich gospodarstw domowych wskazały na jeszcze słabszy związek.

W ostatnich latach prowadzono kilka badań wpływu wykształcenia na sytuację materialną absolwentów. Otrzymane wyniki różnią się wyraźnie, szczególnie w ocenie stopy zwrotu z inwestowania w wykształcenie na poziomie wyższym i licencjackim. Czapiński, Panek, 2003:202), Kudła i Modzelewski (w druku), Domański (2004). Jednak, niezależnie od metodologii i wykorzystanych danych, we wszystkich badaniach stwierdzono słabnącą korelację między wykształceniem a dochodami/zarobkami.

Rozkład dynamiki dochodów absolwentów wyższych uczelni przypomina coraz bardziej normalny – charakterystyczny, dla krajów gospodarki rynkowej, co zauważył Brunon Górecki (1999). Również w tym przypadku, wyniki analizy dochodów węgierskich gospodarstw domowych są bardzo podobne.

Subiektywne oceny odzwierciedlały powyższe zależności. Analiza ewolucji związku między faktycznym dochodem a tym, na jaki zainteresowany, swoim zdaniem, zasługuje przeprowadzona na podstawie danych Polskiego Generalnego Sondażu Społecznego w latach 1992-1999 pokazuje, że osoby z wykształceniem podstawowym stopniowo obniżały swe aspiracje; u tych ze średnim, utrzymywały się one na stałym poziomie. Natomiast ci, którzy osiągnęli najwyższy poziom wykształcenia, uważali, że ich kwalifikacje powinny być wynagradzane lepiej.

2. *Ocena możliwości zabezpieczenia się na starość w kontekście zmian systemu emerytalnego.* Badania kontynuowane przez dr Jolantę Perek-Białas od 1999 roku, kiedy wprowadzenie reformy emerytalnej postawiło problem motywacji zabezpieczenia na starość szczególnie wyraźnie.

W 2004 roku oprócz analizy istniejących danych, m.in. z CBOSu, z Diagnozy Społecznej, z PGSSu, z *World Value Survey*) przeprowadzono badania jakościowe (realizowany projekt europejski w ramach 5 Programu Ramowego, HPSE-CT-2002-00102) wśród przedstawicieli instytucji zajmujących się sprawami rynku pracy jak i systemu emerytalnego.

Wyniki analiz i badań generalnie pokazują, że dla przedstawicieli instytucji najważniejszym obecnie czynnikiem decydującym o możliwościach zabezpieczenia się na przyszłą starość dla Polaków jest posiadanie stałych i pewnych dochodów z pracy. Czynniki ekonomiczne (przede wszystkim bezrobocie) są decydujące. Bezrobocie jest najczęściej

wymienianym czynnikiem ograniczającym zachowania zmierzające do zabezpieczenia się na przyszłość. Czynniki kulturowe, mają obecnie mniejsze znaczenie w procesie gromadzenia oszczędności na starość.

3. Indywidualne style posługiwania się pieniędzmi przez kobiety i mężczyzn a ocena satysfakcji ze związku partnerskiego, badania prowadzone przez profesor Marylę Goszczyńską.

Porównanie wyników kobiet i mężczyzn, dotyczące różnych wymiarów ich posługiwania się pieniędzmi, ujawniło, że nie różniły się one znacząco od siebie, z wyjątkiem jednego wymiaru. Okazało się, iż wyniki mężczyzn na wymiarze „Inwestowanie pieniędzy a celu zwiększenia posiadanych zasobów finansowych” są istotnie statystycznie wyższe niż wyniki kobiet.

Ujawniły się istotne statystycznie korelacje między trzema stylami rozwiązywania konfliktów przez kobiety i mężczyzn (**Dialog** – $r=0,58$; $p<0,001$, **Eskalacja konfliktu** – $r=0,50$; $p<0,004$, **Lojalność** – $r=0,53$; $p<0,002$). Jeśli idzie o czwarty styl, a mianowicie, **Wycofywanie się** istniejąca korelacja między wynikami kobiet i mężczyzn, choć istotna, okazała się wyraźnie niższa od pozostałych ($r=0,36$; $p<0,05$). Stwierdzone powyżej podobieństwo stylów rozwiązywania konfliktów, zostało potwierdzone, gdy porównano testem „t” istotność różnic między kobietami a mężczyznami; style te są w badanych parach małżeńskich zgodne ze sobą.

Obliczona za pomocą współczynnika korelacji zgodność poziomu satysfakcji ze związku małżeńskiego kobiet i mężczyzn, okazała się istotna statystycznie – $r=0,50$;
 $p<0,00$

Przeprowadzono także analizy regresji, w których satysfakcję ze związku traktowano jako zmienną zależną a zmiennymi niezależnymi były: 1) style posługiwania się pieniędzmi i 2) sposoby rozwiązywania konfliktów. Wyniki tych analiz wykazują, że satysfakcja mężczyzny ze związku partnerskiego jest większa, gdy unika on strategii rozwiązywania konfliktu poprzez wycofywanie się oraz unika pożyczania pieniędzy. Poziom satysfakcji mężczyzn nie ma natomiast związku z właściwościami ich partnerek – ich stylem rozwiązywania konfliktów i sposobami traktowania pieniędzy.

Analogiczne analizy przeprowadzone w grupie kobiet ujawniły, że na ich satysfakcję ze związku z partnerem ma wpływ umiejętność zarządzania własnymi zasobami pieniężnymi poprzez planowanie wydatków, oszczędzanie, itp. oraz unikanie przez męża zachowań

hazardowych jako źródła zdobywania pieniędzy oraz unikanie przez niego takiego sposobu wydawania pieniędzy, które wywoływałyby w nim poczucie winy.

Na podstawie tych wyników można stwierdzić, że satysfakcja kobiet jest tym większa im silniejszą kontrolę sprawują one nad sprawami finansowymi a ich mężowie unikają takiego posługiwania się pieniędzmi, które pociągałoby za sobą poczucie winy i lęku (spowodowane zajmowaniem się hazardem lub pożyczaniem pieniędzy).

4. *Ocena ryzyka banków na rynku kart kredytowych.* Nawiązano współpracę z międzynarodowym zespołem naukowców kierowanym przez prof. Akosa Rona-Tas z Uniwersytetu w Kalifornii w San Diego na temat oceny przez banki środkowej i wschodniej Europy ryzyka na rynku kredytów detalicznych, szczególnie kart kredytowych. Rynek ten rozwija się niezwykle szybko, a możliwości statystycznej oceny ryzyka są bardzo ograniczone ze względu na krótką historię kredytową większości klientów.

Badanie to jest bardzo atrakcyjne teoretycznie, ponieważ wykorzystuje weryfikację hipotez z zakresu ekonomii informacji, postrzegania ryzyka, znaczenia więzów społecznych dla jego oceny. Wywiady przeprowadzone z osobami odpowiedzialnymi za zarządzanie ryzykiem w 10 bankach w Polsce o zróżnicowanej strukturze własności i wielkości wykazały odmienne proporcje wykorzystania statystycznych metod oceny ryzyka i subiektywnej oceny wiarygodności klientów dokonywanych przez pracowników banków. Aplikacja o grant KBN na sfinansowanie tych badań została niestety odrzucona. Wykonano znaczną część badań empirycznych, które zostaną wykorzystane w końcowym raporcie międzynarodowego zespołu. Szersze badania dotyczące Polski i ewentualne analizy porównawcze zależą od znalezienia źródła finansowania.

Publikacje:

E.Gucwa-Leśny, "The Emerging Polish Capitalism Endures on the Basis of Individual Factors", w: Cross Fertilization Between Economics and Psychology, Society for Advancement of Behavioral Economics/ International Association for Research in Economic Psychology Conference. Philadelphia, 2004. CD ROM.

J. Perek – Białas wraz z Barbarą Worek, „Aktywne starzenie się odpowiedzią na społeczno-ekonomiczne konsekwencje starzenia się społeczeństw i zapobieganie braku samodzielności”,

w: Samodzielność ludzi starych z perspektywy medycyny i polityki społecznej, wydawca:
OM PTG, SGH, Warszawa, 2004, ss. 227-240.

Referat na konferencji naukowej:

Maryla Goszczyńska „, Czy style posługiwania się pieniędzmi przez kobiety i mężczyzn mają związek z oceną satysfakcji ze związku partnerskiego oraz sposobem rozwiązywania konfliktów między partnerami” przygotowany na XXXII Zjazd Naukowy Polskiego Towarzystwa Psychologicznego